

Еволюція поглядів на зміст і завдання управління бібліотекою в умовах ринкових перетворень (90-ті рр. ХХ ст. — початок ХХІ ст.)



Ганна Єрмоласва,
кандидат педагогічних наук,
співробітниця кафедри
документознавства
та бібліотечних систем
Миколаївської філії
КНУКіМ

Від рівня організації та функціонування системи управління залежить ефективність діяльності як окремої бібліотеки, так і бібліотечного середовища в цілому. З точки зору управління, бібліотечна справа є складною, динамічною, багаторівневою та багатокомпонентною системою, яка характеризується багатосторонніми внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Тому, застосовуючи системний підхід до управління, будь-яку бібліотеку слід розглядати як елемент певної бібліотечної системи [2, с. 13].

Менеджмент як окрема галузь знань про закони управління організаціями почав формуватися наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. Еволюція теорії і практики менеджменту засвідчує, що в процесі становлення і розвитку цієї наукової дисципліни в центрі уваги були різні аспекти управління, що зумовило існування різних теоретичних шкіл: класична або адміністративна школа, яка виникла на початку ХХ ст. Вона обґрунтовує жорстку адміністративну систему, що базується на критерії ефективності, і пропонує раціональний підхід до організації роботи підприємства. Велика увага приділяється керівництву, чіткій регламентації, розподілу і нормуванню праці, контролю за якістю, дотриманням дисципліни тощо; психосоціальна школа, яка виникла наприкінці 20-х рр. ХХ ст. як протиставлення класичній. Вона зосереджує увагу на людських взаєминах та управлінській поведінці, обґрунтовує доцільність менеджменту людських ресурсів, розвиває теорію ієрархії потреб, яка створює передумови для виявлення ініціативи працівників; сучасна школа управління, яка зародилася у другій половині 40-х рр. ХХ ст. й мала декілька напрямів розвитку [4, с. 196—197].

Якщо ж розглядати розвиток американських концепцій менеджменту в ХХ ст., то показовим у цьому випадку буде порівняння різних моделей менеджменту, які розвивалися під впливом соціально-економічних змін, науково-технічного прогресу, змін уявлень про управління та змін вимог до керівника та його підготовки (див. табл.).

Таблиця

Порівняльна характеристика концепцій менеджменту

Концепція (модель)	Чим викликана поява	Характеристики	Необхідні управлінські вміння
Традиційна класична модель	Індустріальна революція	Формалізм, спеціалізація, ієрархія	Планування організації, мотивація, контроль, дисципліна тощо
Модель, що базується на людських взаєминах	Велика депресія	Соціальний контекст (особливо груп, що впливають на окремого працівника)	Соціальна мотивація, демократичне лідерство, неформальна організація, розвиток команд, розкриття себе в діяльності групи
Системна модель	Зростання складності організації	"Все відносно до всього"	Аналітичні вміння щодо використання системного підходу, теорії вірогідності, оперативні вміння розвивати організацію
Гнучка модель	Екстремальний рівень змін	Гнучка система в дії, децентралізація організації, "коллаборативний індивідуалізм", бачення того, як інтегрувати стратегію, структуру і культуру	Здатність керувати і взаємодіяти з людьми, здійснювати процеси, мати цілісне бачення; вміти ясно мислити; особистісна зрілість

Таким чином, в 1950—1960-ті роки в центрі уваги була організаційна структура управління, у 1960—1970-ті роки з'являється стратегічне планування, в 1980-ті роки спостерігається перехід потужних західних компаній від стратегічного планування до стратегічного управління. Зазначимо, що поняття "стратегічне управління" було введено для того, щоб розмежувати завдання поточного і перспективного управління [1, с. 201].

До визначних теоретиків менеджменту належать Ф.Тейлор, М.Вебер, А.Файоль, Г.Емерсон, Г.Форд, А.Маслоу, І.Ансофф, П.Друкер, М.Мескон та ін. Розробленням питань стратегічного управління також займалися багато дослідників, зокрема, І.Ансофф, М.Старр, К.Хантен й ін. На зміну традиційному підходу до управління, яке вимагає раціональної організації та використання внутрішніх ресурсів підприємства, приходить нова модель менеджменту, яка надає перевагу управлінню персоналом, трудовими ресурсами, виробництвом, збутом, фінансами тощо.

З 1990-х років, коли постіндустріальні країни почали розбудовувати так зване інформаційне суспільство, вчені

обґрунтовують новий напрям менеджменту, який в літературі називається емпіричним або маркетинговим. Якщо традиційна наука про управління зосереджувала увагу на аналізі, передбаченнях, власне управлінні, то новий напрям управління базується на системному і ситуаційному підході. Ефективність управління пов'язується з умінням пристосовуватися до зовнішнього середовища і, з часом, з органічним поєднанням з ним.

Ситуаційний підхід до управління означає, що вся внутрішня структура системи управління безпосередньо пов'язана з впливом і вимогами зовнішнього середовища. Він базується на тому, що нема якогось універсального підходу до вирішення управлінських проблем. Зосередивши увагу на відносинах внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, організаційні засоби пристосовують до нових проблем, що постійно виявляються, і це сприяє виробленню нових управлінських рішень. Ситуаційний підхід знайшов своє відображення у стратегічному управлінні, коли планування потенціалу компанії доповнюється плануванням її

стратегії на основі прогнозування майбутнього стану зовнішнього середовища.

Нова концепція управління вимагає нової управлінської культури, прагнення до радикальних змін, готовності до ризику, орієнтації на виявлення і реалізацію нових можливостей. Таким чином, спостерігається перехід від моделі управління в умовах масового виробництва і відносно низького рівня конкуренції до моделі управління в умовах відчутно індивідуалізованого виробництва і конкуренції, яка загострюється [1, с. 202].

Інноваційна модель менеджменту означає гнучке і динамічне управління соціальними й економічними процесами в системах з нестійкою рівновагою. Управлінські рішення приймаються в умовах, коли ситуація є унікальною за своєю природою і типові раціоналістичні засоби вже не діють. Характерним є підприємницький стиль управління.

На сьогодні одним з найпоширеніших понять менеджменту є "невизначеність" у значенні постійних змін, що їх зазнає як зовнішнє, так і внутрішнє середовище підприємства, умов діяльності, переорієнтації виробництва і збуту відповідно до вимог ринкової економіки тощо. В цій ситуації завданням менеджменту є створення адаптивних управлінських засобів, які також можуть постійно і швидко змінюватися [9, с. 34].

Отже, під впливом інформаційного розвитку суспільства менеджмент зазнав глибоких змін і його визначальними факторами на сучасному етапі є:

- ефективне використання людського потенціалу, спрямоване на розвиток здатності людей до спільних дій; формування комунікацій між ними і визначення індивідуального внеску кожного працюючого в загальний результат; створення організаційної культури, підґрунтям якої є порядність і довіра до людей;
- еволюційний характер розвитку систем і методів; доповнення сформованих структур і поступове їхнє пристосування до нових умов; передбачення змін, гнучкість і своєчасність управлінських рішень на основі ініціативи і творчості;
- пріоритет стратегічної спрямованості управління, що уможливило вирішення проблеми зростаючої складності, реагування на різні зміни в зовнішньому середовищі, досягнення мети в довгостроковій перспективі [3, с. 219].

Як бачимо, теорія управління перебуває в постійному розвитку і новими тенденціями, що характерні для сучасної управлінської думки, є:

- інтернаціоналізація менеджменту, осмислення нових реалій, що породжуються поглибленням міжнародного розподілу праці, зростанням взаємозалежності у світовій економіці, розвитком транснаціональних корпорацій і міжнародних систем інформації;
- зростання міжнародної конкуренції, що призводить до виживання корпорацій, які найефективніше працюють;
- орієнтація на соціальну й економічну ефективність, реалізація потенціалу працівника і системи, вироблення готовності до інновацій;
- поєднання різних типів систем управління — як жорстко регламентованих, так і тих, що базуються на організаційній культурі і людських взаєминах [9, с. 33—34].

Знання етапів і змісту еволюції поглядів на управління в цілому дає змогу краще зрозуміти і ширше використовувати продуктивні управлінські ідеї в формуванні сучасної концепції управління бібліотекою.

Щодо еволюції поглядів на управління бібліотекою справою й окремою бібліотекою, то вона нерозривно пов'язана з еволюцією загальної теорії управління і багато в чому визначається тенденціями останньої.

Різні аспекти управління бібліотекою досліджують відомі фахівці бібліотечної галузі — А.Ванєєв, Є.Генієва, В.Ільганасва, В.Загуменна, М.Карташов, В.Клюєв, Т.Монько, А.Па-

шин, Л.Петрова, М.Слободяник, М.Столяров, І.Суслова, Н.Тюліна, І.Фрумін, А.Чачко та ін.

Варто зазначити, що уявлення про управління бібліотекою зазнали значних змін протягом останніх десятиліть, і для того, щоб упорядкувати і систематизувати їхнє розмаїття, необхідно застосувати типологію бібліотечного менеджменту. Існують різні варіанти такого типологічного аналізу. Один з них — це дуалістичний підхід, коли типи управління виділяються за двома протилежними характеристиками, які не виключають одна одну. Наприклад, централізоване й децентралізоване управління, традиційне й інноваційне управління, формальне й неформальне управління, стратегічний і тактичний менеджмент тощо.

Застосовуючи дуалістичний підхід, можна чітко розмежувати традиційне раціоналістичне управління, яке ґрунтувалось на теоретичних положеннях класичної (адміністративної) школи управління і до кінця 80-х років XX ст. було панівним у вітчизняній бібліотечній справі, і сучасні концепції бібліотечного менеджменту. До суттєвих характеристик традиційного раціоналістичного управління, яке протягом десятиліть базувалося на командно-адміністративному підході й методах управління, належать раціоналізм, регламентація й упорядкованість бібліотечної діяльності, єдність бібліотечної системи, стандартність управлінських засобів, ієрархічна система контролю, надмірна вертикальна централізація тощо [3, с. 219].

За радянських часів вітчизняна бібліотечна система являла собою раціоналістичну адміністративну модель, яка цілком відповідала потребам тоталітарної держави з плановою економікою та марксистсько-ленінською ідеологією. Основними параметрами цієї бібліотечної системи є:

- типова структурно-функціональна організація;
- однотипне планування і звітність;
- уніфікація всіх напрямів бібліотечно-бібліографічної діяльності;
- єдина система кількісних критеріїв оцінювання якості роботи;
- ідеологічне спрямування та уніфікація форм і методів бібліотечно-бібліографічного обслуговування;
- цілковита залежність від державного фінансування [4, с. 198].

Як відомо, найважливіші рішення в бібліотечній справі формувалися до кінця 1980-х років на міністерському рівні. Це стосувалося і основних програм, і розподілу фінансування, і термінів виконання тощо. Великі об'єднання були дуже зручними для директивного стилю управління, коли загальні вказівки надходили згори, а потім деталізувалися. Розуміння "центру" було водночас політичним, управлінським, організаційним, а тому вказівки з центру сприймалися як науково обґрунтовані, професійно правильні.

Проте вітчизняні публікації з загальної теорії систем, вже починаючи з 70-х років XX ст., свідчили, що обмеження самостійності елементів системи призводить до втрати надійності і маневру, а згодом — до стагнації і руйнування цілого. Одним з висновків системного аналізу було розуміння негативних закономірностей розвитку великих централізованих систем, коли складність управління призводила до збільшення помилок і відповідальних за це не можна було визначити.

Логіка централізованої директивності зводила управління бібліотекою до рівня поточного, оперативного управління. Невипадково в тогочасних інструктивній документації, підручниках і рекомендаціях основним планом бібліотеки було визнано поточний (річний), а управлінський було замінено оперативним, аналітичну функцію — звітністю.

Таким чином, бібліотека, фактично, була залишена поза зоною стратегічних завдань, що є очевидним для тодішніх умов, коли ніхто не чекав від директора (завідувача) бібліотеки нічого, крім виконання вказівок вищих органів. Організація централізованих (відомчих) систем орієнтувалась на економію, але вона не спрямовувала діяльність бібліотеки на до-

помогу читачам. На посилення уваги до читача не вплинуло впровадження госпрозрахунку, самофінансування, введення економічних нормативів. Все це, як і централізація, було вимушеними рішеннями, зумовленими завданням економії коштів, що виділялися бібліотекам.

Нові рішення також впроваджувалися постановами та наказами, тобто заміна командного стилю на економічні рекомендації здійснювалася тими самими директивними методами без врахування загальнокультурної ситуації, можливостей різних бібліотек. Як нині стає зрозумілим, економічні категорії, що впроваджувалися у практику, були несумісними із сутнісними характеристиками і призначенням бібліотек.

Відомі економісти зазначають, що командно-адміністративні системи не здатні створювати умови для формування нових управлінських методів і структур. Вони можуть заважати, не дозволяти, забороняти, переключувати, але не спроможні створювати, оскільки саме для цього в них немає відповідних важелів. Із визнанням ілюзорності надій на те, що часткове реформування управління можливе, виникло розуміння необхідності конструктивніших моделей для вирішення нових завдань.

Бібліотекознавці, фахівці бібліотечної справи, керівники галузі та представники громадськості в 90-х рр. XX ст. — на початку XXI ст. ініціювали проведення ряду дискусій, засідань, круглих столів, конференцій, семінарів та інших заходів, присвячених перспективам управління бібліотеками в нових соціально-економічних умовах. Учасники цих заходів, зокрема, зазначали, що необхідно підвищувати роль демократичних та економічних методів управління бібліотеками, в тому числі й ширше практикувати громадське і професійне управління (опікунські і читачькі ради, бібліотечні асоціації та товариства).

Подальші процеси децентралізації управління і зміцнення відносної самостійності регіонів призвели до залежності бібліотек від місцевої влади, особливо у фінансово-господарських питаннях, тому набула актуальності проблема участі бібліотек у формуванні освітньої, інформаційної та культурної політики регіону, налагодження тісних і дружніх взаємозв'язків з представниками влади і державного управління. Вчені й фахівці наголошували на необхідності удосконалення законодавчо-нормативної бази бібліотечної справи, пошуку додаткових джерел фінансування, запровадження в роботу бібліотек комп'ютерної техніки та нових інформаційних технологій, що, безперечно, було пов'язане з новими підходами до управління бібліотекою.

У монографії Л.Петрової "Бібліотека в умовах суспільно-економічних змін" перелічено основні фактори, що зумовлюють необхідність визначення нових пріоритетів розвитку сучасної бібліотеки, а водночас і вибору нових стратегічних типів управління. До цих факторів належать:

- необхідність формування ринкових відносин із зовнішнім середовищем для підтримки стабільності функціонування бібліотеки в сучасних соціально-економічних умовах;
- визначення нових взаємовідносин між різними рівнями управління та встановлення структурно-функціональних зв'язків у внутрішньому середовищі бібліотеки;
- значне зростання інформаційного ресурсу і відсутність достатнього управлінського досвіду у керівників бібліотек у складних умовах, що постійно змінюються;
- виникнення конкуренції між бібліотечними та іншими інформаційними й культурно-освітніми закладами на ринку відповідних продуктів і послуг;
- потреба гнучкого, оперативного реагування на зміни в структурі користувачів та їхніх запитів;
- ускладнення бібліотечної технології, яка потребує нової організації й розподілу праці, нових форм контролю і стимулювання;
- нестабільність і слабке прогнозування політико-правової та соціально-економічної ситуації для здійснення бібліотечно-інформаційної діяльності [4, с. 196].

Розширення міжнародних професійних контактів, поява великої кількості нових наукових видань, які розкривали ефективність моделей менеджменту, маркетингу, управління персоналом, за умов перетворень зовнішнього для бібліотеки середовища, сприяли посиленню уваги керівників бібліотек та викладачів вищих навчальних закладів до нових концепцій управління. Тим паче, що зміни в системі фінансування вже змусили бібліотеки вдатися до часткових перетворень в управлінні, які ґрунтувалися на інших економічних моделях і практиці менеджменту та маркетингу.

Аналіз зарубіжних фахових видань засвідчив, що іноземні колеги цілком успішно вирішують завдання, подібні до тих, які серйозно постали перед вітчизняними керівниками бібліотек, наприклад, пошук додаткових джерел фінансування, запровадження законодавчих ініціатив, розроблення стратегічних планів, застосування економічних методів управління бібліотекою, оцінка якості і вартості бібліотечно-інформаційних продуктів і послуг, надання платних послуг тощо.

Таким чином, період 90-х рр. XX ст. — початку XXI ст. у вітчизняній бібліотечній справі характеризується становленням бібліотеки як суб'єкта господарювання та об'єкта управління, переоцінкою принципів і методів управління, пошуком та апробацією нових управлінських стратегій і підходів.

Концепція бібліотечного менеджменту як сучасна концепція управління ще з початку 1990-х рр. обґрунтовувалася, активно обговорювалася та дискутувалася бібліотекознавцями України і Росії. Погляди вчених і фахівців суттєво розділилися. Частина з них вважає, що значний вплив на становлення бібліотечного менеджменту у вітчизняній теорії та практиці справило визначення конструктивних шляхів реорганізації управлінських механізмів та підходів до вирішення багатьох проблем організації діяльності бібліотек. На їх думку, можна говорити про формування вітчизняної наукової школи бібліотечного менеджменту, в межах якої підготовлено ряд дисертаційних досліджень, оприлюднено чимало публікацій, організовано підготовку і перепідготовку управлінських кадрів [7, с. 34].

Інші розглядають менеджмент як специфічну фахову діяльність, характеризують його як процес планування, організації, введення в дію і контролю для досягнення координації людських і матеріальних ресурсів при виконанні бібліотекою своїх завдань. Цей підхід повторює традиційні функції управління бібліотекою і, таким чином, не вказує на різницю між управлінням і менеджментом [4, с. 200].

Ще одна частина бібліотекознавців взагалі вважає бібліотечний менеджмент невдалим синонімом терміна "управління бібліотекою", який передбачає запровадження американського досвіду у вітчизняну практику без урахування її особливостей. З їхньої точки зору, бібліотечному менеджменту загалом немає місця у вітчизняному бібліотекознавстві та бібліотечній справі [2, с. 12].

На думку І.Суслової, особливість концепції бібліотечного менеджменту полягає, насамперед, в тому, що вона забезпечує основу для синтезу цінних ідей, теорій, досвіду, які розроблені і запропоновані як у вітчизняному, так і в зарубіжному управлінні [6, с. 17].

Бібліотечний менеджмент, що базується на сучасній парадигмі управління, характеризується такими ключовими факторами, як ефективне використання людського потенціалу, спрямоване на розвиток їхніх властивостей; поєднання з організаційною культурою; еволюційний характер розвитку систем і методів; доповнення (а не руйнування) сформованих структур і поступове їхнє пристосування до нових умов; передбачення змін, гнучкість і швидкість прийняття управлінських рішень на основі творчості й ініціативи, пріоритет стратегічного напрямку в управлінні тощо [3, с. 219].

Менеджмент змінює управлінську вертикаль. Бібліотека стає центральною ланкою, самостійним суб'єктом управління, а не складовою багатьох ієрархічних пірамід. Управління нею характеризується, насамперед, можливістю вибо-

ру, який уможливило віднайдення конкретних шляхів і методів перетворень. Таким чином, нова парадигма управління ґрунтується на сприйнятті кожної конкретної бібліотеки як самостійного суб'єкта господарювання і суб'єкта права, відкритої та самостійної системи, що функціонує в умовах соціально-економічних змін [4, с. 201].

На різних етапах формування менеджменту вироблено цільовий і системний підходи, що застосовуються також і в управлінні бібліотеками. Цільовий підхід зорієнтований на читача ще на рівні планування, дій персоналу, найважливіших завдань, встановлення критеріїв оцінювання їхнього виконання. Системний підхід передбачає, що в управлінні бібліотекою існує багато взаємопов'язаних частин (цілі, завдання, структура, кадри, технології), які, в свою чергу, тісно пов'язані з зовнішнім середовищем (бюджетом, державними органами, системою книгопостачання, трудовими ресурсами тощо).

Найсучаснішим вважається ситуаційний підхід, впровадження якого перспективне, враховуючи динамізм трансформацій та їхню багатоаспектність, особливо у великих бібліотеках. Цей підхід було розроблено ще у 1970-х рр. Він є логічним продовженням теорії систем в управлінні і розглядається як поєднання наукових досліджень та конкретних умов функціонування бібліотеки, враховує її специфіку.

Отже, системний і ситуаційний підходи мають інтеграційний характер. Системний розглядає бібліотеку як відкриту структуру, що поєднує декілька підсистем, і це сприяє встановленню взаємозв'язків між підсистемами бібліотеки і зовнішнім середовищем. Ситуаційний підхід, у свою чергу, розширює практичне застосування теорії систем і допомагає визначити внутрішні і зовнішні фактори, що впливають на функціонування бібліотеки. В умовах цього підходу форми, методи, стилі управління бібліотекою мають істотно варіюватися, залежно від тих конкретних обставин, що існують у конкретний період розвитку кожної окремої бібліотеки [6, с. 17].

Як зазначалося, вже у 80-ті рр. XX ст. західний менеджмент запропонував перехід від стратегічного планування до стратегічного управління: пошуки взаємозв'язків між типами середовища і формами управління завершилися формуванням цілісної концепції ситуаційного підходу. Найважливішим в ньому є те, що ситуаційний підхід вносить адекватні методи в управління. Зміна обставин, динамічність практики — це характерна риса сучасної реальності.

На думку І.Суслової, нова модель управління, побудована на сучасній методології й філософії менеджменту, дає змогу на рівні окремої бібліотеки розвивати багатоаспектну управлінську діяльність, що поєднує планування стратегії бібліотеки, визначення довгострокових перспектив, вивчення факторів зовнішнього середовища, організацію ефективної взаємодії та мотивації співробітників [5, с. 100].

Важливим чинником управління бібліотекою є вибір стратегії управління. Бібліотекознавцями визначено такі основні стратегічні типи управління: жорстке раціоналістичне (директивне) управління; управління з урахуванням відхилень від визначеного стану (процесу); управління за цілями (цільове, програмно-цільове, регламентне); управління з упередженням (базується на аналізі і прогнозуванні майбутніх явищ); управління за результатами (базується на координації та інтеграції діяльності всіх структурних підрозділів бібліотеки); управління на основі урахування потреб (базується на стимулюванні та мотивації діяльності працівників бібліотеки); управління на основі корпоративної культури та соціальної відповідальності; управління, орієнтоване на стратегію можливого (уможливило зменшення фактора невизначеності) [4, с. 206].

Найактивнішим, найдієвішим засобом управління, що дає змогу досягти значних результатів шляхом впливу суб'єкта на об'єкт управління, є методи управління. За однією з поширених класифікацій, вони поділяються на такі групи:

- адміністративні методи, які відрізняються безпосереднім характером впливу. Будь-який регламентуючий документ підлягає обов'язковому виконанню. Ці методи мають відповідати правовим нормам, чинним на визначеному рівні управління, нормативним документам вищих органів управління. Вони орієнтовані на такі мотиви поведінки працівників, як усвідомлення необхідності дисципліни праці, почуття відповідальності, корпоративну етику тощо;
- економічні методи, що мають опосередкований характер управлінського впливу. З їхньої допомогою здійснюється матеріальне стимулювання працівників, а також колективу в цілому;
- соціально-психологічні методи, які також мають опосередкований характер. Вони базуються на використанні механізмів мотивації [8, с. 34].

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що управління є специфічним видом діяльності, пов'язаним і із процесом прийняття рішень, і одночасно засобом забезпечення функціонування та розвитку будь-якого підприємства, організації чи установи.

Управління бібліотекою нерозривно пов'язане з законностями та специфікою її діяльності і базується на аналізі, критичному відборі та впровадженні кращих вітчизняних та зарубіжних підходів і методів управління.

Теорія і практика бібліотечного менеджменту, як уже зазначалося, розвивається у тісному зв'язку з загальною теорією і практикою менеджменту, тому в діяльності бібліотек чітко відслідковуються основні напрями сучасного менеджменту: техніко-технологічна діяльність, що зумовлена глобальною інформатизацією суспільства, реалізується в бібліотечній практиці шляхом застосування комп'ютерної техніки та новітніх інформаційних технологій, створенням нових відділів, запровадженням нових посад, залученням фахівців у галузі інформаційно-комунікаційних технологій; управління внутрішньою діяльністю організації, яка передбачає координацію дій у внутрішньому середовищі бібліотеки, забезпечує узгодженість технологічних процесів та роботи працівників бібліотеки для виконання поставлених завдань та досягнення конкретних результатів; організація взаємодії бібліотеки з зовнішнім середовищем, зокрема на ринку інформаційних продуктів і послуг, яка втілюється у бібліотечному маркетингу [4, с. 204].

Список використаної літератури

1. Андреева Н.Е. Эволюция менеджмента как основа формирования концепции управления информационной деятельностью библиотек // Библиотечное дело-2001: Российские библиотеки в мировом информ. и интеллект. пространстве: Материалы конф. — М., 2001. — Ч. 2. — С. 201—202.
2. Карташов Н. Правомерна ли замена понятий // Библиотека. — 1995. — № 12. — С. 12—15
3. Крамовский В.В. Типология библиотечного менеджмента // Библиотечное дело-2001: Российские библиотеки в мировом информ. и интеллект. пространстве: Материалы конф. — М., 2001. — Ч. 2. — С. 218—220.
4. Петрова Л.Г. Библиотека в условиях социально-экономических изменений. — К.: НПБ України, 2003. — 301 с.
5. Суслова И.М. Библиотечный менеджмент: концептуальные подходы и эффективность образования // Пути и перспективы развития библиотечно-информационного образования в России. — М., 1998. — С. 100—101.
6. Суслова И.М. Библиотечный менеджмент: современная концепция управления // Библиотека. — 1995. — № 12. — С. 16—20.
7. Суслова И.М. Научный статус менеджмента // Библиотека. — 1999. — № 11. — С. 34—37.
8. Суслова И.М. Основы библиотечного менеджмента: Учеб.-практ. пособие. — М.: Либерия, 2000. — 232 с.
9. Сухиненко Д.И. Подготовка менеджеров в высшей школе США: Дис. ... канд. пед. наук: 05.25.03. — Волгоград, 2000. — 202 с.